

obučavanje za izvršavanje borbenih zadataka jedan je od primera zaostajanja iza prakse iz perioda oružanog dela revolucije. Tito je još na Petom kongresu KPJ ukazivao na iskustva iz 1940. i 1941. godine, kada su žene masovno pohađale kurseve za bolničarke, za ovladavanje oružjem pripremajući se za kompleksne borbe revolucije u kojoj su, kao što je poznato, masovno učestvovalе ispoljivši pri tom uzoran heroizam.*

Na Jedanaestom kongresu SKJ drug Tito je istakao: »... Mora se pokloniti veća pažnja ulozi i načinu uključivanja žena u poslove opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. U našem NOR-u, i u drugim savremenim ratovima, žene su pokazale da mogu, ravnopravno sa muškarcima, izvršavati i najteže zadatke«.

MILANKO JOVIĆEVIĆ

O nekim aktuelnim medicinsko-psihološkim problemima savremene vojne organizacije

Vojna psihologija, kao posebna naučna disciplina, počinje da se konstituiše početkom ovog veka u periodu naglog razvoja mašinske industrije i tehnologije. Prvi, a naročito drugi svetski rat, posebno je ubrzao razvoj ove naučne discipline uvođenjem u naoružanje usavršenih tehničkih dostignuća, tenkova, avijacije, artiljerije i hemijsko-biološkog oružja. Pojavom nuklearnog naoružanja pri kraju drugog svetskog rata i kasniji posleratni razvoj savremene vojne organizacije, vojno-psihološki problemi postaju još naglašeniji i aktuelniji. Nagli razvoj ratne tehnike i tehnologije zahtevao je uvođenje većeg broja novih specijalnosti u oružane snage s intenzivnim vojnostručnim osposobljavanjem kadrova i primenom novih metoda u proceni njihovih mentalnih i psihofizioloških sposobnosti. Realizacija takve programske orijentacije u osposobljavanju i raspoređivanju ljudstva na odgovarajuće dužnosti jedino je bila moguća i danas se kontinuirano sprovodi i nastavlja sistemom selekcije i klasifikacije ljudstva u oružanim snagama. Usavršavanje i razvoj ratne tehnike i naoružanja, klasičnog i termonuklearnog, naročito posle drugog svetskog

* U NOR-u je u boračkom sastavu učestvovalo preko 100.000 žena od kojih su 2000 postale oficiri JNA, poginulo je u borbama 25.000, a ranjeno 40.000. Među herojima naše revolucije nalazi se 91 žena.

rata nametnuli su čoveku, pored ranijih psihofizičkih opterećenja i dopunska, nova. Nastao je ogroman raskorak u procesu adaptacije čoveka novoj ratnoj tehnici između psihofizioloških mogućnosti i zateva ove tehnike. Ta neuspela adaptacija čoveka izražava se u mentalnim, telesnim i psihosomatskim oboljenjima i različitim devijacijama ponašanja. Savremena ratna tehnička dostignuća, a naročito termonuklearno naoružanje i druga sredstva za masovno razaranje i uništavanje, stvorila su pored toga i realnu opasnost za buduću egzistenciju čoveka. Pojave straha, anksioznosti (uznemirenosti) i panike stalno se podstiču i stimulišu psihološkom propagandom o razornoj moći takvih ratnih dostignuća koja su potencijalna opasnost za masovna uništavanja. Za razvoj naših oružanih snaga u okviru sistema koncepcije opštenarodne odbrane pitanje izučavanja savremenih psiholoških problema ima ogroman značaj za borbeni moral i odbranu zemlje, ali se naučna dostignuća i praksa neminovno moraju povezivati sa našim uslovima i potrebama. Izučavanje psiholoških opterećenja iz NOR-a, metoda rada i organizacionih formi ima izuzetan značaj za naše oružane snage, teoriju i praksu u iznalaženju najboljih medicinsko-psiholoških rešenja u novim uslovima.

Aktuelni vojno-psihološki problemi u mirnodopskim uslovima

Aktuelna vojno-psihološka problematika može se razvrstati u dva područja, s obzirom na uslove u kojima se rešava. U prvu grupu mogu se uvrstiti oni problemi i zadaci koji su od interesa za oružane snage u mirnodopskim uslovima, u kojima se vrši opsežna priprema za odbranu zemlje. U drugu grupu spadali bi problemi koji se moraju realizovati u ratnim uslovima. Mnogi psihološki problemi koji se rešavaju u ovim uslovima aktuelni su i u uslovima mirnodopskog razvoja armije ali ih, ipak, treba razgraničiti i jasno definisati. Mirnodopska opterećenja borca, na primer, bitno se razlikuju od onih u ratu, a samim tim se i problemi prilagođavanja borca u miru i ratu bitno razlikuju. U ratu je za svakog borca najveće psihičko opterećenje da savlada strah pošto je životno ugrožen, dok se u miru najveća opterećenja izražavaju u savlađivanju obuke i maršovanja, zatim odvajanje od kuće i slične situacije. Međutim, i pored toga svi se ovi problemi i zadaci moraju razmatrati i rešavati u kontinuumu i celovitosti, vodeći računa o uslovima u kojima se realizuju.

Među aktuelnim psihološkim problemima u mirnodopskim uslovima nesumnjivo prioritarno mesto zauzima prilagođavanje vojnika

i starešina armijskim uslovima života. Psihološki smisao prilagođenosti bi se u suštini izražavao i bio sinonim eifikasnosti vojnika i starešina na odgovarajućim dužnostima — u sposobnosti ličnosti da uspešno savlada mirnodopska opterećenja, obuku, nastavu, odvajanje od kuće, porodice, premeštaj na dužnosti, obavljanje dužnosti pod posebnim uslovima i slično. Uspešno prilagođavanje prvenstveno zavisi od strukture ličnosti, mentalnih i psihofizioloških mogućnosti. Međutim, na ovaj proces bitno utiče psihološka klima u kolektivu, organizaciona struktura grupe odnosno jedinice, rukovođenje i komandovanje. I, konačno, veoma je značajno razmatrati i izučavati odnose i interakcije između ličnosti i sociopsihološke sredine.

Izučavanje psihologije ličnosti vojnika i starešina, njihovih osobina, sposobnosti i motivacije, njihovo stručno osposobljavanje uvođenjem savremenih metodoloških postupaka i tehnika predstavlja imperativ dana savremene vojne organizacije. U edukativnom procesu vojnih starešina u vojnom kolektivu nameće se potreba uvođenja novih nastavnih programa na raznim nivoima u vojnim školama, akademijama i postdiplomskoj nastavi. Možda bi trebalo razmotriti mogućnost da se i u nastavne programe za obuku vojnika unesu neke methodske jedinice iz nekih psiholoških oblasti. U savremenim armijama velika se pažnja poklanja uvođenju i usavršavanju sistema klasifikacije i selekcije ljudstva za odgovarajuće rodove i službe. Ovaj problem se sve više zaoštava i postaje sve aktuelniji ne samo sa stanovišta stručnog, obrazovnog procesa pripadnika oružanih snaga za odgovarajuće rodove i službe, već i sa stanovišta svestranijeg poznavanja ličnosti, njenih mentalnih sposobnosti, psihičke stabilnosti i izdržljivosti i njenih drugih kvaliteta. U nekim armijama ima pokušaja da se ovo pitanje razrešava u regrutnom sistemu selektivno za vojničku populaciju. Uvođenjem regrutnog sistema primenom savremenih medicinsko-psiholoških metoda u našoj armiji evidentno je poboljšan proces adaptacije vojničke populacije uslovima armijskog života. Naravno, ovaj se sistem mora stalno usavršavati i razvijati, ali istovremeno i prilagođavati uslovima i potrebama opštenarodne odbrane.

Izučavanje socioloških priprema i grupne dinamike, sistema rukovođenja i komandovanja u vojnom kolektivu usko je funkcionalno povezano s izučavanjem ličnosti vojnika i starešina. Grupno ponašanje ima snažan uticaj na ponašanje pojedinca, na menjanje njegovih stavova, motivacije i prilagođavanje. Isto tako, autoritativne snažne ličnosti mogu epizodično u miru i ratu bitno da utiču na ponašanje kolektiva i vojne jedinice. Uzajamni odnosi pojedinca i grupe stalno se isprepliću, a njihove interakcije bitno utiču na oblike ponašanja,

prilagođavanje, efikasnost i borbeni moral. Samo emocionalno stabilne, motivisane i psihofizički izdržljive osobe mogu odgovoriti specijalnim zadacima u posebnim uslovima života i svojim ponašanjem doprineti da se održi drugarstvo i jedinstvo u malim grupama koje obavljaju specijalne zadatke u posebnim uslovima života, u radar-skim stanicama, podzemnim objektima, podmornicama, avionima i pri obavljanju drugih specijalnih zadataka. Ako psihofizička opterećenja i zahtevi na takvim dužnostima prevazilaze mogućnosti grupe i pojedinca, oni će doživljavanjem psihičkog stresa, po određenim zakonitostima psihofiziologije i psihosomatike, reagovati različitim mentalnim i organskim poremećajima. Granice izdržljivosti ličnosti da savlada ova ratna opterećenja su individualnog karaktera.

U procesu prilagođavanja ličnosti u vojnom kolektivu, kako u miru tako u ratu, ispoljavaju se različite pojave maladaptacije (neprilagođenosti) koje sa stanovišta prevencije i zbrinjavanja treba izučavati. Takve pojave negativno utiču na borbeni moral i moralno-političko stanje vojne organizacije. One se najčešće izražavaju u psihičkim poremećajima neurotičnog karaktera, sociopatskim devijacijama asocijalnog i antisocijalnog oblika, alkoholizmu, traumatizmu, samoranjavanju, dezerterstvu, samoubistvu i nesrećnim slučajevima najčešće usled neprilagođenosti ratnoj situaciji. U kom stepenu će se te pojave neprilagođenog ponašanja u savremenoj vojnoj organizaciji ispoljiti zavisi od brojnih faktora, ali je uloga ličnosti i njenih odnosa s grupom od presudnog značaja. Pritom treba istaći da nijedna vojna organizacija nije imuna od tih pojava u miru i ratu. U mirnodopskim uslovima se mora izgrađivati efikasan sistem preventivnih mera kako bi se te pojave uspešno suzbijale. Neminovno je shvatiti da su one zakonita pojava savremenog društva, pa samim tim i savremene vojne organizacije.

Aktuelni vojno-psihološki problemi u ratnim uslovima

Većina psiholoških problema koji su za vojnu organizaciju aktuelni u miru, preokupiraju vojnu organizaciju i u uslovima rata. Problemi prilagođavanja, selekcije, klasifikacije kao i različite pojave maladaptacije još su u izvesnoj meri aktuelnije u ratu s obzirom na to da ih je mnogo teže rešavati. Poseban psihofiziološki problem predstavljaju ratna opterećenja koja se izražavaju u različitim psihofizičkim teškoćama, a posebno su izražena u doživljavanju straha, anksioznosti i panike zbog toga što je egzistencija čoveka u ratu vitalno ugrožena. Prema tome, strah je normalna psihološka reakcija

čoveka u svim situacijama kada je životno ugrožen i izložen opasnosti. Problem je samo u tome kako borac može da savlada strah da ne doživi psihički slom. Stoga je nužno poznavati psihologiju straha, njegove evolutivne faze i mogućnosti primene odgovarajućih što uspešnijih preventivnih mera. Strah i panika su pratioci svih ratnih i elementarnih katastrofa koje nije moguće apstrahovati i rešavati nikakvim dekretima. Medicinsko-psihološka nauka je danas znatno napredovala u saznanjima o psihofiziološkoj evoluciji straha. Poznato je šta se sve zbiva u ljudskom organizmu pri doživljavanju straha i koji fiziološki sistemi u tim evolutivnim fazama učestvuju i sarađuju; poznate su biološke i psihološke manifestacije straha, odnosno nesvesne, nagonске i svesne motivacione pokretačke snage ličnosti koje učestvuju u akcijama izbegavanja opasnosti. Sve ovo predstavlja polaznu osnovu za izgrađivanje efikasnijeg sistema za prevenciju straha i panike na medicinsko-psihološkom planu.

Ova naučna saznanja su i osnova za suzbijanje snažne neprijateljske psihološke propagande o premoći ratne tehnike i nuklearnog naoružanja i nemogućnosti malih naroda da se suprotstave imperijalističkoj agresiji velikih sila koje takvo oružje poseduju. Prema tome, pokušaj agresivnih krugova da se služe sredstvima psihološke propagande, koja je inače i ranije u istoriji ratova bila poznata, nikada nije bio tako izražen i naglašen kao danas. Verovatno da se jedan od razloga može naći i u tome što su naučna dostignuća danas svojina čitavog sveta, a ne samo u rukama velikih i moćnih, a sama praksa poslednjih ratova u Koreji, Alžiru, Vijetnamu i drugim neuralgičnim tačkama sveta, ukazuje da je revolucionarni, masovni, svenarodni otpor moguć i pored tehničke nadmoćnosti agresora.

Problem straha u svetlu savremene medicinsko-psihološke nauke

Poslednjih decenija se intenzivno izučava problem delovanja psihičkog stresa na ličnost. Radi se o doživljavanju neprijatnih psiholoških stanja koji nepovoljno, stresogeno deluju na ličnost i njen psihički život. Pod delovanjem neprijatnih emocija i psihičkih stresova zapaženo je ispoljavanje organskih i mentalnih oboljenja kod pojedinih osoba. Ova doživljavanja su moguća i poznata u najraznovrsnijim životnim uslovima, a posebno su zapažena u ratnim situacijama. Tako, na primer, za vreme drugog svetskog rata u toku snažnih bombardovanja gradova zapaženo je da su neke osobe u toku noći posedele, dobile čir ili šećernu bolest ili neko drugo organsko

i mentalno oboljenje. Takođe je zapaženo u drugom svetskom ratu da su angloamerički vojnici reagovali neurotičnim sindromom u kome je najviše bilo ispoljeno stanje straha i iscrpljenosti koji se javlja posle više sukcesivnih stresova u borbama. Navodi se da su se ova neurotična reagovanja javljala kod vojnika posle provedenih 200—300 dana u borbama. Medicinsko-psihološka nauka danas raspolaže pouzdanim činjenicama kojima je u stanju da protumači evoluciju i dinamiku ovih psihofizioloških poremećaja, odnosno telesnih i mentalnih oboljenja. Time se pružaju znatno povoljnije mogućnosti za primenu efikasnijih preventivnih mera u suzbijanju ovih poremećaja ponašanja i mentalnih oboljenja. Danas je poznato da se ova tzv. psihosomatska oboljenja mogu ispoljiti na svim fiziološkim organima i sistemima kod čoveka, a pre svega na centralnom nervnom sistemu. Očigledno da je nastao raskorak između psihofizioloških mogućnosti ličnosti i zahteva savremene ratne tehnike kojom rukuje u miru i ratu. Brzina i obim prenošenja informacije od mašine do čoveka i njegove mogućnosti su u raskoraku. Kao izraz te neusklađenosti i protivurečnosti između zahteva tehnike i čoveka su masovne pojave povređivanja, nesrećni slučajevi i udesi u mirnodopskim uslovima. To se naročito izražava u saobraćaju. Prednosti čoveka nad automatskim mašinama i uređajima i dalje ostaju, one su neprevaziđene tehničkim dostignućima ali nesumnjivo pod snažnim zahtevima i opterećenjima. U prilog prednosti čoveka nad automatskim uređajima može se navesti manuelna intervencija kosmonauta za vreme leta »Apola 13«, koji bi nesumnjivo doživeo katastrofu bez takve svesne akcije da se ispravi »greška« signalnih automatskih uređaja. Međutim, u prilog preteranih zahteva tehničkih uređaja i automata navodi se i primer da su Amerikanci u toku drugog svet-skog rata izgubili više aviona u udesima zbog nepreciznih reakcija pilota, nego u borbama sa neprijateljem. Motivi takvog neprilagođenog ponašanja pilota u ratu su verovatno različiti, ali se može pretpostaviti da u velikom procentu proizilaze iz preteranih zahteva koje savremena ratna tehnika nameće čoveku.

Značaj izučavanja psiholoških problema i opterećenja u NOR-u u sistemu razvoja opštenarodne odbrane

U sistemu razvoja opštenarodne odbrane nameće se iz svih ovih razloga svestrano izučavanje psiholoških problema i ratnih opterećenja boraca u NOR-u. Iskustva iz NOR-a u ovoj oblasti su veoma dragocena iz više razloga. Ona su ostvarena u našim uslovima, na

našoj populaciji i pokazivala svoju vrednost i značaj u teškim ratnim prilikama u kojima se radala kroz revoluciju nova narodna vlast i njena armija. S psihološkog stanovišta od bitnog značaja je u tim zbivanjima visoka motivacija i borbeni moral boraca NOR-a. Ratni uslovi bili su izrazito nepovoljniji za našeg borca nego za neprijatelja koji je bio bolje naoružan i materijalno obezbeđen. Međutim, pozitivna motivacija koju je posedovao naš borac bila je od bitnog značaja da se bolje psihološki prilagođavao i podnosio ratne teškoće. Time se i može objasniti da su borci NOR-a u manjem procentu od boraca u drugim armijama u drugom svetskom ratu ispoljavali pojave neurotičnosti, samoranjavanja i druge psihičke reakcije. Brojni psihološki problemi, kao što su selekcija i klasifikacija i drugi, rešavali su se situaciono, empirijski i na taj način potvrđivali svoju vrednost i validnost. Iz svih tih razloga izučavanja iskustava iz NOR-a je nužnost savremenog razvoja oružanih snaga da bi se savremeni, aktuelni zadaci opštenarodne odbrane uspešno rešavali.

U zaključku bi se moglo reći da je neophodno razvijati naučno-istraživački rad u oblasti vojno-psihološke teorije i prakse. Psihološki problemi su nesumnjivo od bitnog značaja za razvoj savremene vojne organizacije i njen borbeni moral. Odnos čovek — ratna tehnika predstavlja permanentno aktuelno pitanje savremene teorije i prakse za razvoj naših oružanih snaga. U sistemu opštenarodne odbrane od posebnog je značaja izučavanje medicinsko-psihološke problematike iz NOR-a i primene rezultata u rešavanju tekućih aktuelnih problema i zadataka. Svi ovi problemi treba da su mnogo više zastupljeni i kontinuirano obrađivani u vojnoteorijskom časopisu »Vojno delo«.

ZLATKO BINENFELD
VLADIMIR VOJVODIĆ

Kemijsko oružje

U posljednje vrijeme vojni eksperti velikih sila sve se češće bave problematikom kemijskog rata, dok ona još nije našla adekvatno mjesto u našim razmatranjima.

Danas se zna da je kemijsko oružje deo modernog naoružanja u svijetu, čija upotreba može da prouzrokuje velike gubitke žive